

หลักสูตรท้องถิ่นศึกษา เรื่อง “มหัศจรรย์ มุมมอง คลองบางมด”

โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ธนบุรี¹

LOCAL STUDIES COURSE ON “WONDERFUL VIEW OF BANGMOD
CANAL” SUANKULARB WITTAYALAI THONBURI SCHOOL

²ศรายุทธ รัตนปัญญา

¹Sarayut Rattanapunya

โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ธนบุรี, ประเทศไทย

Suankularb Wittayalai Thonburi School, Thailand

sarayut.ratta@sk-thonburi.ac.th

Received : July 07, 2023; **Revised**: July 25, 2023; **Accepted**: August 29, 2023

บทคัดย่อ

คลองบางมด มีความยาวประมาณ 15,800 เมตรไหลผ่านในพื้นที่ของเขตจอมทอง เขตทุ่งครุและเขตบางขุนเทียน บริเวณนี้มีลักษณะคดเคี้ยว จึงคาดว่าเป็นคลองที่ขุดขึ้นเพื่อผันน้ำเพื่อการเกษตร จากคำบอกเล่าคลองนี้ขยายมาจากลำประโดง เส้นคลองเริ่มจากต้นสายที่วัดไทรไหลลงใต้ และคลองอีกเส้นที่ขนานกันคือคลองบางขุนเทียน ไหลหักศอกเข้ามาใกล้คลองบางมดมาก บริเวณแยกคลองระเนะน้อย มีคลองย่อยเป็นตัวเชื่อมจนมาเป็นคลองเส้นเดียวกัน แล้วคลองบางมดได้มาสู่ตลิ่งที่วัดใหม่บัวผัน แต่ชาวบ้านหลายคนถือว่า คลองบางมดไปสิ้นสุดที่บริเวณบ้านทับนาง โดยแตกออกมาเป็นคลองมอญที่จะไปทางพระประแดงและคลองสวน อำเภอพระสมุทรเจดีย์ สมุทรปราการ ภายหลังในระยะ 50 ปีเศษมานี้คลองได้ขยายใหญ่ขึ้น เพราะมีเรือหางยาวชนล้มเข้ามาจนตลิ่งถูกกัดไป กลายเป็นคลองเส้นกว้างมาจนถึงปัจจุบัน โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย

¹ หลักสูตร กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ธนบุรี

² ผู้อำนวยการ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ธนบุรี

ธนบุรี จึงได้จัดทำสูตรท้องถิ่นศึกษา “มหัศจรรย์ มุมมอง คลองบางมด” ซึ่งได้รวบรวมเนื้อหาเกี่ยวกับ ประวัติความเป็นมาของชุมชนคลองบางมด ตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงปัจจุบัน บุคคลสำคัญในชุมชนคลอง บางมด รวมไปถึงความเชื่อ หลักธรรม ศาสนสถาน พิธีกรรม ของศาสนาในชุมชนคลองบางมด วิถี ชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนคลองบางมด เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับท้องถิ่นของตน มีความภาคภูมิใจในท้องถิ่น ตลอดจนมีส่วนร่วมในการพัฒนารักษาสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมดั้งเดิม ของท้องถิ่น

คำสำคัญ : หลักสูตรท้องถิ่น, คลองบางมด

Abstract

Bangmod can be examined 15,800 meters, flowing through the areas of Chom Thong, Thung Khru and Bang Khun Thian districts, this tester takes a long time to find a canal dug to drill water for agriculture. This canal extends from Lam Pradong. The canal line starts from the line at Wat Sai and runs south. And another canal that is parallel is Bang Khun Thian Canal. flowing sharply, coming very close to Bangmod Canal Ra Nae Noi Canal Intersection. There is a Khoi Canal as a link until it becomes the same canal. Then Khlong Bang Mod ended at Wat Mai Bua Phan, but the villagers. Many people assume that Bang Mod Canal ends at Ban Thap Nang. It splits into the Mon Canal that goes towards Phra Pradaeng and Canal Suan. Phra Samut Chedi District, Samut Prakan Province After 50 years, the canal has expanded. because there were many long-tailed boats carrying Som until the bank was washed away became a wide canal until today. Suankularb Wittayalai School, Thonburi has created a local study formula "Wonderful View of Khlong Bangmod", which gathers content about the history of Khlong Bangmod community. from the Ayutthaya period to the present Important people in Khlong Bangmod community Including beliefs, doctrines, religious places, religious rituals in Khlong Bangmod community. Way of life and culture of Khlong Bangmod community To provide students with knowledge and understanding of their

locality have local pride As well as participating in the development and preservation of the good cultural heritage of the locality.

Keywords : Local Studies Course , Bangmod Canal

บทนำ

รอบๆ พื้นที่บางมด เช่น ย่านบางขุนเทียน ท่าข้าม หัวกระบือ เริ่มมีการตั้งชุมชนตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย จึงอาจมีการตั้งถิ่นฐานในแถบบางมดบ้างแล้ว แต่มีหลักฐานชัดเจนว่าในย่านบางมดน่าจะเริ่มมีผู้คนมาอาศัยประมาณต้นรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 เพราะมีการตั้งวัดต่าง ๆ ในพื้นที่ในยุคนั้น เช่น วัดยายร่มในสมัยรัชกาลที่ 3 วัดโพธิ์ทองในสมัยรัชกาลที่ 4 มัสยิดนูรุลสุดา ในสมัยรัชกาลที่ 6 จึงเชื่อว่าจะต้องมีการอยู่อาศัยของผู้คนมาก่อนนั้น ผู้คนที่มาตั้งถิ่นฐานริมคลองบางมดจะเป็นผู้ที่ขยับขยายมาจากละแวกใกล้เคียงเช่นบางขุนเทียน ท่าข้าม บางกระบือ ปากลัด พระประแดง คลองมหาสวัสดิ์ ภาษีเจริญ วัดไทร แล้วมาบุกเบิกชุมชนใหม่ที่ลำประโดง “บางมด” แห่งนี้ มีผู้คนชาติพันธุ์ มุสลิม (มลายูและชวา) มอญ จีน ไทย โดยมาทำนา สวนหมาก สวนมะพร้าว

ในย่านนี้เคยมีนาขนาดใหญ่มาแล้วดังที่เรียกว่า “นาหลวง” คือแยกนาหลวงในปัจจุบัน เหตุที่มีการขยายถิ่นฐานในสมัยรัชกาลที่ 2-4 นั้น มีผู้รู้ศึกษาว่าเป็นเพราะการขยายการค้าในระบบ “เจ้าภาษีนายอากร” ที่ค้าขายกับจีนสมัยรัชกาลที่ 3 และการค้าเสรีกับชาติตะวันตกตาม “สนธิสัญญาเบาว์ริง” ในสมัยรัชกาลที่ 4 ทำให้เกิดการเพาะปลูกสินค้าเกษตรเพื่อขายเป็นจำนวนมาก เช่น อ้อย หมาก มะพร้าว ข้าว จนเกิดการขยายเครือข่ายคลองและชุมชนตามมา

สัมบางมด พลิกบางมดจากนามาเป็นสวน

ความเปลี่ยนแปลงระลอกต่อมาในย่านบางมด คือ การทำสวนสัมบางมด ซึ่งมีชาวจีนในพื้นที่ได้นำกิ่งพันธุ์จากทางบางบอน (บางขุนนนท์ ตลิ่งชัน บางกอกน้อย) มาเริ่มเพาะปลูกในย่านบางมดนี้ตั้งแต่ประมาณปี 2468 (รัชกาลที่ 6 ต่อรัชกาลที่ 7) ปรากฏว่าได้ผลดีเป็นที่นิยมของทั้งประเทศ จึงเกิดการเคลื่อนย้ายระลอกใหญ่ของผู้คนเพื่อมาบางมดเพื่อบุกเบิกสวนส้ม ส่วนมากเป็นคนจีน โดยเฉพาะแต่จิวและไหหลำ มีทั้งมาจากย่านฝั่งธน แม่กลอง หรือล่องเรือจากเมืองจีน ก็มีพื้นที่นาในย่านนี้จึงได้ถูกพลิกเป็นร่องสวนไปมาก

จนเมื่อถึงประมาณปี 2510 พื้นที่นาแทบไม่มีเหลือในย่านนี้อีกต่อไป แต่สิ่งที่ยังคงอยู่คู่สวนส้ม นั่นคือ สวนหมาก สวนมะพร้าว ที่มีความคงทนต่อสภาพดินลึกลับลึกเค็มได้ดีกว่าส้ม เมื่อส้มบางมดเป็นที่นิยมก็ย่อมที่จะเป็นสินค้าขายดี จนชาวสวนในย่านนี้มีฐานะดีขึ้น มีการตั้งตลาดปากคลองศาลเจ้าแม่ทับทิม มีโรงเรียนศรีเจริญบางมด (ประมาณ 2505) ในช่วงนั้นชาวจีนไทหล่าในย่านได้ตั้งศาลเพียงตาเจ้าแม่ทับทิม ก่อนที่ทางสมาคมไต้หวันแห่งประเทศไทยจะมาสร้างศาลใหม่ให้ใหญ่โตขึ้นเมื่อประมาณปี 2518 ในขณะเดียวกันไทยมุสลิมและไทยพุทธที่อาศัยอยู่ก่อนจำนวนมากก็ได้พากันทำสวนส้มตามกันจนเกิดการขยายชุมชนเป็นปึกแผ่นยิ่งขึ้น มีมัสยิดใหม่ ๆ เช่น ดารัลหะซัน (สอนสมบุรณ์) ,ดาร์ลอบาดะห์ ทางไทยพุทธก็มีวัดใหม่ ๆ เช่น วัดบัวผัน(2461) วัดพุทธบูชา (2497)

ชุมชนริมคลองบางมด..ในปัจจุบัน

ชุมชนริมคลองบางมด เน้นการอยู่แบบพอเพียง บวกด้วยธรรมชาติ การเดินทางไปมาหาสู่ก็ยังใช้คลองบางมดเป็นเส้นทางในการเดินทาง มีส้มเขียวหวานบางมดที่เป็นที่รู้จักทั่วประเทศ เพราะรสชาติที่เป็นเอกลักษณ์ไม่เหมือนใคร ยังมีศาสนสถานที่สำคัญในคลองบางมด ไม่ว่าจะเป็น ศาลเจ้า, วัด, มัสยิด ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือศรัทธาของชาวชุมชนคลองบางมด (เสงี่ยม นาคสุทธิ, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2566)

วัดบัวผัน (2461)

วัดบัวผันสร้างขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช 2461 โดยมี นายผัน - นางบัว คล้ายน้อย เป็นผู้ถวายที่ดิน 8 ไร่ 2 งาน 15 ตารางวา เมื่อ พ.ศ.2461 ต่อมาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ทรงพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. 2474 ให้กับวัดบัวผัน ซึ่งในขณะนั้น วัดบัวผัน มีสิ่งปลูกสร้างคือ โบสถ์สร้างแบบสมัยเก่า ศาลาการเปรียญ และมีโรงเรียนปริยัติธรรม

แต่มาในสมัยปัจจุบันได้สร้างอุโบสถหลังใหม่แทนหลังเก่า ซึ่งเกิดการชำรุดทรุดโทรมหักพัง มีขนาดยาว 22 เมตร กว้าง 8 เมตร 50 เซนติเมตร รูปแบบเป็นทรงไทยสมัยใหม่ มีช่อฟ้า ใบระกา หน้าบัน คันทวย หัวเสา ชุ่มประตุน้าต่าง ใช้งบประมาณในการก่อสร้าง 10 ล้านบาท ภายในอุโบสถจุพระภิกษุสงฆ์ได้ประมาณ 109 รูป และต่อมาได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาโดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 เมื่อ พ.ศ. 2521

วัดพุทธบูชา (2497)

วัดพุทธบูชา เป็นวัดราษฎร์ สร้างขึ้นเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ.2497 โดยมี นายเล็ก และ นางทองคำ เหมือนโค้ว เป็นผู้ยกที่ดินถวายและดำเนินการสร้างวัด นายชุ่มลี ได้มาสร้างกุฏิและ ศาลาบำเพ็ญกุศลไว้ในระยะแรก พื้นที่ตั้งของวัดเป็นที่ราบลุ่ม แวดล้อมไปด้วยสวนและบ้านเรือน ประชาชน มีคูคลองและถนนเข้าถึงวัด ภายในวัดแห่งนี้ มีปูชนียวัตถุที่สำคัญคือ พระพุทธชินราช จำลอง หน้าตักกว้าง 2.90 เมตร สร้างด้วยสำริด

มัสยิดนุรุลหุดา

จุดเริ่มต้นของการสร้างมัสยิดนุรุลหุดา มาจากเจตจำนงของคนในชุมชนที่ต้องการสร้าง สถานที่ละหมาดร่วมกัน ในอดีตชาวมุสลิมในชุมชนนี้ยังมีจำนวนไม่มากนัก แต่เดิมจึงยังไม่มีมัสยิดมี เพียงบาแล (พื้นที่ขนาดเล็กสำหรับทำกิจกรรมทางศาสนา) เมื่อชุมชนขยายตัวและมีสมาชิกเพิ่มมากขึ้น ทั้งจากการย้ายถิ่นฐานจากแหล่งอื่น ๆ เข้ามาอยู่ เช่น ปัตตานี พระประแดง(สมุทรปราการ) และเจริญกรุง ถนนตก และจากการแต่งงานและการขยายครอบครัวของคนในชุมชน จึงได้ริเริ่มการสร้างมัสยิดขึ้น โดยได้รับบริจาคที่ดินจากคนในชุมชนเพื่อสร้างมัสยิดรวมทั้งพื้นที่สำหรับกุโบร์ หรือ สถานที่ ที่ใช้สำหรับฝังศพคนในชุมชนซึ่งอยู่บริเวณใกล้เคียงกัน โดยสร้างมัสยิดขึ้นในพื้นที่ใกล้เคียงกับบาแลเดิม และเมื่อสืบค้นความเป็นมาพบว่าตัวเรือนมัสยิดหลังนี้สร้างด้วยไม้สักทองที่มีอายุมากกว่า 100 ปี และมีประวัติเชื่อมโยงกับมัสยิดอัลอะดีก

ศาลเจ้าแม่ทับทิม (2514)

ศาลเจ้าแม่ทับทิมริมคลองบางมดนี้ ตั้งอยู่เลขที่ 12 ซอยวัดยายร่ม หรือพระราม 2 ซอย 33 ในพื้นที่แขวงท่าข้าม เขตบางขุนเทียน เป็นที่เคารพสักการะและเป็นรู้จักของชาวไทยเชื้อสายจีน ในคลองบางมด และทั่วประเทศมาหลายสิบปี ภายในอาคารประดิษฐานเจ้าแม่ทับทิมเป็นองค์ประธาน นอกนั้นมีเทพองค์อื่น เช่น เจ้าแม่ไข่มุก เจ้าพ่อกวนอู เจ้าแม่ไท่หว่า เจ้าพ่อเสื่อ และพระพุทธรูป เป็นต้น

จากองค์เจ้าแม่ลอยคลอง สู่วิศาลเจ้าแม่ทับทิม

คนไทยเชื้อสายจีนแต่จิวและไหหลำ ซึ่งเคลื่อนย้ายมาย่านคลองบางมดสร้างชุมชนต่าง ๆ ตั้งแต่ประมาณทศวรรษ 2460 หรือเมื่อประมาณ 100 ปีมาแล้ว กลุ่มคนเหล่านี้โดยได้มีวิทยากร “สวนยกร่อง” และมีกึ่งพันธุ์ “ส้ม” ติดตัวมาด้วย ชาวไทยเชื้อสายจีนเหล่านี้จึงได้เป็นผู้บุกเบิก “สวนส้มบางมด” อันมีชื่อเสียง ชาวจีนเหล่านี้มีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับเรือและลำน้ำ เพราะเมื่ออพยพเข้ามาทางเรือจากแม่กลอง ย่านฝั่งธน แม่น้ำจีนแผ่นดินใหญ่ เมื่อมาอยู่คลองบางมดก็ได้อาศัยเรือและลำคลอง เช่นในชีวิตประจำวัน การลงสวน การเดินทางจรต่าง ๆ ดังนั้น ชาวไทยเชื้อสายจีนเหล่านี้จึงย่อมมีความเคารพศรัทธาในเจ้าแม่ทับทิม เทพผู้คุ้มครองขาน้ำ ไม่มากก็น้อย เมื่อรูปแกะไม้เจ้าแม่ทับทิมได้ลอยคลองบางมดมาราว 80 ปีที่แล้ว ประมาณปี 2480 เศษ ชาวจีนคลองบางมดจึงกู้รูปแกะไม้นั้นขึ้นแล้วสร้างเป็นเพิงศาลเพียงตา เมื่อเข้าปี 2514-2518 จึงได้มีสมาคมไหหลำในชื่อ “สมาคมไหหลำแห่งประเทศไทย” เข้ามาอุปถัมภ์สร้างศาลให้ใหญ่โตและงดงามมาจนถึงปัจจุบัน

ตลาดมดตะนอย

ตลาดมดตะนอย คือ ตลาดของคนในชุมชนรู้อุตุดาบางมด เป็นตลาดวิถีคนคลองบางมด เป็นการรวมตัวของคนกลุ่มเล็ก ๆ คนในชุมชนเปิดบ้านขายอาหารซึ่งเป็นสิ่งที่ชุมชนนี้ถนัดอาหารของทุกบ้านจะเป็นอาหารฮาลาล เพราะที่ทุกครอบครัวเป็นมุสลิม นอกจากนั้นยังมีกิจกรรมทางศิลปะ เรียนรู้และฝึกทำงานฝีมือ “ผ้ามัดย้อมและผ้าบาติก” เป็นการต่อยอดงานฝีมือผ้ามัดย้อมและผ้าบาติก ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของคนในชุมชนคลองบางมดมาเผยแพร่ให้คนที่สนใจ

สวนมะพร้าวน้ำหอมลุงวิชัย

“ลุงวิชัย” หรือ “วิชัย อินสมะพันธ์” เจ้าของสวนมะพร้าวน้ำหอม ได้เล่าย้อนถึงคลองบางมดในสมัยที่ตนยังเป็นเด็ก เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวสวน ในปัจจุบันลุงวิชัยอาศัยอยู่ในคลองบางมดแห่งนี้ และยังคงเป็นชาวสวนที่มักใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการดูแลพื้นที่สวนหลังบ้าน ด้วยท่าทางที่แข็งแรง และทะมัดทะแมงเหมือนกับคนวัยหนุ่ม

เมื่อส้มบางมดเริ่มหายไป ต้นมะพร้าวจึงเข้ามาแทนที่

“บริเวณนี้ในเวลาต่อมาจะมีการพัฒนาจากเป็นท้องนาเป็นสวน เนื่องจากว่ามีชาวจีนคนหนึ่งนำพันธุ์ส้มเขียวหวานมาปลูก ปรากฏว่าได้ผลดี เนื่องจากว่าดินบริเวณนี้ทั้งหมด เคยเป็น

ทะเลเก่ามาก่อนและเกิดการทับถมซากหอยซากพืชซากสัตว์เป็นเวลาพันปี ก็จะเป็นดินสีดำและค่อนข้างจะเหนียว ซึ่งส้มเขียวหวานจะชอบ เพราะฉะนั้นส้มเขียวหวานของบางมดจะมีรสชาติที่ต่างจากส้มเขียวหวานที่ปลูกที่อื่น”

ส้มบางมด เป็นส้มที่มีชื่อเสียงมานาน ขึ้นชื่อว่าเป็นส้มที่มีรสชาติอร่อยที่สุดและมีชื่อเสียงที่สุดในประเทศไทย ในปัจจุบันส้มบางมดแทบจะไม่มีให้เห็นแล้ว เนื่องจากแหล่งเพาะปลูกส้มบางมด ประสบปัญหาน้ำท่วมหนักหลายครั้งทำให้ต้นส้มถูกน้ำท่วมเป็นเวลานาน เกิดความเสียหาย อีกทั้งยังมีปัญหาเรื่องน้ำเค็มที่เข้ามาทำให้ชาวสวนไม่สามารถปลูกส้มได้อีกต่อไป

นั่นจึงเป็นจุดเปลี่ยนที่ทำให้ชาวสวนแถบบางมดต้องหันมาประกอบอาชีพอื่นแทน เมื่อพื้นที่สวนไม่สามารถปลูกส้มได้ ลุงจึงคิดว่าอยากลองปลูกพืชชนิดอื่นดูบ้าง ปรากฏว่ามีเพื่อนปลูกมะพร้าวน้ำหอม ลุงก็ได้ไปซื้อพันธุ์มะพร้าวน้ำหอมมา 400 ต้น นำมาปลูกตามถนนตามร่องสวน จากนั้นลุงก็ทำสวนมะพร้าวน้ำหอมเรื่อยมา จนถึงปัจจุบัน และน้ำมะพร้าวของลุงรสชาติจะหวานหอม

ที่สวนมะพร้าวน้ำหอมลุงวิชัย ได้เปิดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร ให้ผู้คนเข้ามาสัมผัสกับวิถีแห่งชาวสวน พร้อมกับนั่งทานน้ำมะพร้าวที่หอมหวานชื่นใจ ดื่มด่ำกับสิ่งแวดล้อมที่อยู่ตรงหน้านั่นเอง

กัมปงในดงปรีอ (วิสาหกิจชุมชนดารู้ลือบาตะห์)

กัมปงในดงปรีอ ตั้งอยู่ที่ชุมชนดารู้ลือบาตะห์ พุทธบูชา 36 แขวงบางมด เขตทุ่งครุ กรุงเทพมหานคร กัมปงในดงปรีอเป็นชื่อเล่นของ “กลุ่มวิสาหกิจชุมชนดารู้ลือบาตะห์” คำว่า กัมปง เป็นภาษามลายูแปลว่า หมูเกะหรือ หมูบ้านกลางน้ำ ส่วนคำว่า ปรีอ หมายถึง ต้นปรีอที่พบมากในพื้นที่ ที่นี่เป็นชุมชนมุสลิมย่านทุ่งครุ ชาวบ้านยังยึดอาชีพเกษตรกรรม ทำสวนมะพร้าว ปลูกส้มบางมด เลี้ยงแพะ เลี้ยงปลาในท้องร่อง และเสริมด้วยการท่องเที่ยวทางคลอง พาชมวิถีเกษตรของชาวมุสลิม

ความน่าสนใจของที่นี่ ก็คือ กิจกรรมกัมปงในดงปรีอ เป็นกิจกรรมที่จะพาท่องเที่ยวชมชน โดยรอบของทุ่งครุ นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสกับชุมชนที่เต็มไปด้วยสวนผลไม้สุดรมริน อากาศสดชื่นบริสุทธิ์ เช่น เรียนรู้วิถีเกษตรของชาวมุสลิม ย่านทุ่งครุ ,เรียนรู้การเลี้ยงแพะในโรงเรียนการแปรรูปนมแพะ ,ลองทำทองม้วนนมแพะ ,เรียนรู้การทำสวนส้มบางมดที่ใกล้สูญหาย ,ลองเรือชมวิถีชีวิตริมคลอง ,सानปลาตะเพียน ,सानหมวกจากใบต้นปรีอ

SAFETist Farm - เซฟติสต์ฟาร์ม (ชุมชนพึ่งตนเองที่ฟื้นชีวิตริมคลองบางมด)

คลองเก่าแก่อย่าง ‘คลองบางมด’ นั้น นอกจากเป็นแหล่งรวมวัฒนธรรมทั้งมุสลิม จีน ไทย และเป็นพื้นที่น้ำกร่อยที่รวมความหลากหลายทางชีวภาพซึ่งนักอนุรักษ์ให้ความสำคัญมานาน มุมหนึ่งในแนวคลองบางมดยังเป็นที่ตั้งของสวนผักชุมชน ‘เซฟติสต์ฟาร์ม’ ที่เปลี่ยนพื้นที่ที่ร้างไม่ได้ใช้งานให้กลายเป็นแหล่งอาหารสำหรับหล่อเลี้ยงสมาชิกในชุมชน กว่านั้นยังมองไกลไปถึงการสร้างโมเดลธุรกิจเพื่อยั่งยืนระยะ สร้างความมั่นคงทางอาหารและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้เติบโตไปพร้อมกัน

“safe คือคำว่า ปลอดภัย tist มาจาก artist คือนักสร้างสรรค์ เซฟติสต์ฟาร์มเลยมีความหมายถึงฟาร์มของนักสร้างสรรค์ความปลอดภัย เซฟติสต์ฟาร์มตั้งอยู่บนเนื้อที่ขนาด 2 ไร่เศษ เริ่มต้นโครงการด้วยแนวคิดที่อยาก สร้างแหล่งอาหารปลอดภัยให้ชุมชน รวมถึงสร้างพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งเรื่องอาหารและกิจกรรมเสริมทักษะให้กับเด็กและเยาวชน มากกว่านั้น ยังมองถึงการเป็นแหล่งรายได้ที่เพียงพอจะเป็นต้นทุนต่อยอดพัฒนาชีวิตของสมาชิกในเครือข่ายต่อไปด้วย อาทิ การวางแผนจัดการผลผลิตในสวนให้เกิดรายได้เพื่อสะสมเป็นต้นทุนในการซื้อที่ดิน เพื่อขยายพื้นที่การผลิต รวมถึงเป็นที่อยู่อาศัยถาวรให้กับสมาชิกในเครือข่าย

นักกิจกรรมสังคมรุ่นใหม่ในนาม Can Do Team ได้พัฒนาขึ้นมา จนกลายเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญถึง 3 ด้าน ด้วยกันคือ

1. เป็นพื้นที่ผลิตอาหารปลอดภัย ทั้งผัก ไข่ ฯลฯ ให้กับสมาชิก ซึ่งตอนนี้มีสมาชิกที่รับผักและอาหารจากฟาร์มแห่งนี้กว่า 30 ราย และกำลังจะขยายเป็น 50 ราย และปัจจุบันก็ขยายพื้นที่เพาะปลูกไปยังชุมชนรอบๆ ช่าง เพื่อเป็นแหล่งรายได้เสริมให้กับครัวเรือนในสถานการณ์ความยากลำบากทางเศรษฐกิจด้วย
2. เป็นพื้นที่แหล่งเรียนรู้สำหรับครอบครัว ที่ผ่านมา เซฟติสต์ ฟาร์ม ได้จัดกิจกรรมต่างๆ ให้กับเด็ก ๆ ครอบครัว และชุมชน ทั้งการเกษตร การผจญภัย การท่องเที่ยว เช่น การพายเรือคายักในคลอง และการขี่จักรยาน
3. เป็นการรักษาพื้นที่ชุ่มน้ำที่สำคัญมาก สำหรับกรุงเทพมหานคร เดิมทีพื้นที่ชุ่มน้ำบริเวณนี้มีอดีตมากมาย จากนาข้าว สู่สวนส้ม สู่พื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และพื้นที่บริเวณนี้ก็ใช้คลองเป็นหลัก แต่ปัจจุบันพื้นที่ชุ่มน้ำบริเวณนี้กำลังถูกคุกคามรุนแรง (จะกล่าวถึงในลำดับต่อไป) และเซฟติสต์ ฟาร์ม กำลังพยายามร่วมมือกับชุมชนในการรักษาพื้นที่ชุ่มน้ำแห่งนี้ โดยการเป็นต้นแบบของการใช้ประโยชน์ในพื้นที่

เซฟตี้ ฟาร์ม คือตัวอย่างที่น่าประทับใจมากของการพัฒนาพื้นที่ในระบบนิเวศวัฒนธรรม “บางมด” Think Forward Center เชื่อว่า หากมีการผลักดันเรื่อง “กองทุนระบบนิเวศการเรียนรู้แห่งชาติ” ที่ Think Forward Center เคยนำเสนอมาก่อนหน้านี้ กองทุนระบบนิเวศการเรียนรู้แห่งชาติจะเข้ามาร่วมลงทุนกับพื้นที่แห่งนี้ให้กลายเป็นพื้นที่และสื่อสร้างสรรค์การเรียนรู้ในมิติเชิงนิเวศวัฒนธรรม สำหรับชุมชนและโรงเรียนย่านนี้

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

หลักสูตรท้องถิ่นศึกษา คือ หลักสูตรที่ถูกจัดทำขึ้นจากปัญหาและความต้องการของผู้เรียน ที่ต้องมีความสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ในท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ธนบุรี ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของภูมิปัญญา วัฒนธรรมและประเพณีของท้องถิ่นจึงได้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง “มหัศจรรย์ มุมมอง คลองบางมด” เป็นการเรียนรู้บูรณาการแบบองค์รวมเป็นการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยง หลอมรวมเป้าหมายการเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้ สาระหรือประสบการณ์ ทั้งภายในกลุ่มสาระหรือระหว่างกลุ่มสาระ อย่างกลมกลืน โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ และพัฒนาผู้เรียนเป็นองค์รวม เพื่อให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงความสำคัญ และเกิดความหวงแหนในท้องถิ่นของตนเอง

เอกสารอ้างอิง

- ครูสติสถาน (2558). สืบค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2565 จาก <https://www.roong-aroon.ac.th>
- ณัฐฐินันท์ นันทสิงห์. กัมปงในดงปรีอ (วิสาหกิจชุมชนดาร์ลือบาตะห์). สืบค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2565 จาก <https://kindconnect.com/kindworld/gumpongnaidongpru/>
- ตลาดมดตะนอย. สืบค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2565 จาก <https://taladmodtanoibusiness.site/#details>
- ปนัดดา สุวรรณานนท์. ประวัติ คุณปนัดดา สุวรรณานนท์. สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2565
- ประหยัด แก้วแจ่ม. สัมบางมด. สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2565
- พระมหาทศพร พรหมโชโต. เจ้าอาวาสวัดบัวผัน. วัดบัวผัน (2461). สัมภาษณ์, 7 มิถุนายน 2566
- พระราชภาวนาพิณี. เจ้าอาวาสวัดพุทธบูชา. วัดพุทธบูชา (2497). สืบค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2565 จาก <https://www.watphut.com/>
- ยุวดี เรื่องพานิช. มัลลิตานุรุทดา. สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2565.
- วันใหม่ นิยม, วิจิต วราศิริกุล, และปรีชา พลอยเลี้ยง. บางมดเฟส. สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2565

วิชัย อินสมะพันธ์. *สวนมะพร้าว น้ำหอมลุงวิชัย*. สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2565
ศาลเจ้าแม่ทับทิม (2514). สืบค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2565 จาก [https://www.facebook.com/
Jaomaetubtimshrine/about](https://www.facebook.com/Jaomaetubtimshrine/about)
เสีี่ยม นาคสุทธิ. *ชุมชนริมคลองบางมด..ในปัจจุบัน*. สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2566.